

8. Daniels R. Coming to America: A History of Immigration and Ethnicity in American Life / R. Daniels. – New York : HarperCollins, 2002. – 576 p.
9. Empire and others: British Encounters with Indigenous people / Ed. by M. Daunton and R. Halpern. London : Taylor & Francis, 1999. – 416 p.
10. Erickson Ch. J. Invincible Immigrants : The Adaptation of English and Scottish Immigrants in Nineteenth Century America / Ch. J. Erickson. – Leicester, England : Cornell University Press, 1990. – 531 p.
11. Gerber D. A. American Immigration : A Very Short Introduction / D. A. Gerber. – Oxford, USA : Oxford University Press, 2011/ – 160 p.
12. Gerber D. A. Authors of Their Lives : The Personal Correspondence of British Immigrants to North America in the Nineteenth Century / D. A. Gerber. – New York : New York University Press, 2006. – 422 p.
13. Heinlein F. British Government Policy and Decolonisation 1945–1963. Scrutinising the Official Mind / F. Heinlein. – London : Taylor & Francis, 2002. – 352 p.
14. James L. The Rise and Fall of the British Empire / L. James. – London : St. Martin's Press, 1997. – 720 p.
15. Knowles V. Strangers at Our Gates : Canadian Immigration and Immigration Policy, 1540–1990 / V. Knowles. – Toronto : Dundurn Press, 2007. – 312 p.
16. Porter B. The Lions Share. A Short History of British Imperialism 1850–1995 / B. Porter. – Harlow, Essex : Pearson, 1996. – 432 p.
17. The New Americans : A Guide to Immigration Since 1965 / Ed. by M. C. Waters and U. Reed. – Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 2007. – 736 p.

Волкова І.В.

УДК: 373.5.091.31

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИВАЮЧОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

***Анотація.** У статті розв'язуються проблеми пошуку, розробки та впровадження дидактичних технологій, методів та форм організації навчального процесу, які містять достатній потенціал для створення ситуацій творчого розвитку особистості.*

***Ключові слова:** розвиваюче навчання, розумова діяльність, принципи розвиваючого навчання, мислення, свідомість, процес навчання.*

***Анотация.** В статье решаются проблемы поиска, разработки та внедрения дидактических технологий, методов та форм организации учебного процесса для создания ситуаций творческого развития личности.*

***Ключевые слова:** развивающее обучение, умственная деятельность, принципы развивающего обучения, мышление, сознание, процесс обучения.*

***Summary.** In the article solved the problem of finding, development and introduction of didactic technologies, methods and forms of school organization that contain sufficient potential to create situations of personal development.*

***Keywords:** developmental education, mental activity, the principles of developmental learning, thinking, consciousness, learning process.*

У наш час особливо актуальною є об'єктивна потреба в активному розвитку інтелектуально-творчого потенціалу кожної особи, нації, суспільства в цілому. У реалізації цього завдання провідна роль належить освіті, навчанню. Проте практика свідчить, що процес навчання творчості ще не став нормою в освітніх закладах. Це означає, що людинознавчому аспектові навчання не завжди відводиться належне місце.

Розв'язання зазначеної проблеми потребує пошуку, розробки та впровадження адекватних дидактичних технологій, методів та форм організації навчального процесу, які містять достатній потенціал для створення ситуацій творчого розвитку особистості навчання [2;4].

Останнім часом теоретики і практики вітчизняної освіти все більше уваги приділяють проблемам взаємозв'язку навчання і розвитку особистості. Вони вважають, що поза навчанням не може бути повноцінного розвитку особистості; навчання стимулює, веде за собою розвиток і водночас опирається на нього.

Ідея провідної ролі навчання у розвитку особистості належить Л.С. Виготському. Він виділив два рівні розумового розвитку дитини. Перший – рівень актуального розвитку як наявний рівень підготовленості учня. Цей рівень характеризується тим, які завдання він може виконати цілком самостійно. Другий, більш високий рівень – зона найближчого розвитку, означає те, що дитина не може виконати самостійно, але з чим вона може справитися з невеликою допомогою. Те, що сьогодні дитина виконує з допомогою дорослого, вважає Л.С. Виготський, завтра вона буде виконувати самостійно; те, що входило до зони найближчого розвитку, у процесі навчання переходить на рівень актуального розвитку [5:234].

Завдання дослідження:

1. визначити поняття, сутність та історичну дефініцію розвиваючого навчання в умовах сучасного суспільства;
2. здійснити аналіз особливостей вибору методів навчання, структури уроку української мови в умовах розвиваючого навчання.

Наявність теоретично обґрунтованих і експериментально перевірених моделей дали змогу їх авторам створити технологію розвиваючого навчання, тобто розробити засоби і методи його організації в умовах масової школи.

Завдяки цьому воно стало відкритим для рядового вчителя. При бажанні і наполегливості кожен учитель може оволодіти технологією розвиваючого навчання і стати його майстром. Саме ставка на майстерність учителя, а не на його мистецтво, робить розвиваюче навчання здобутком масової загальноосвітньої школи. Звичайно, це не обмежує творчі можливості. Багато вчителів, які пропрацювали декілька років у межах цих концепцій, знайшли себе і створили унікальні авторські зразки.

Розвиваюче навчання формує спочатку здібність учителя до педагогічної творчості, потім нахили до нього і нарешті – потребу в ньому. Це дає підстави сподіватися, що в міру засвоєння розвиваючого навчання учителями педагогічна творчість стане нормою роботи педагога. Це і допоможе оригінально вирішити гострі проблеми вітчизняної школи.

У роботах, присвячених проблемі розвиваючого навчання (Д.М. Богоявленський, П.Я. Гальперін, Н.Ф.Тализіна, З.І. Калмикова, С.О. Смірнов та інші), висувалися різноманітні принципи і шляхи її вирішення. На сьогодні теорія розвиваючого навчання ще не стала єдиною науковою концепцією. Вона складається з різних напрямів, які ґрунтуються на оригінальних, експериментально перевірених ідеях їхніх засновників. Так, на думку Є.М. Кабанової-Меллер, Д.М. Богоявленського, основне завдання розвиваючого навчання полягає у формуванні в учнів прийомів розумової діяльності; за переконанням П.Я. Гальперіна, Н.Ф. Тализіної, – в поетапному формуванні розумових дій; З.І. Калмикова вважає розвиваючим таке навчання, яке формує продуктивне, тобто творче мислення. На сьогодні системно розроблено дві основні концепції розвиваючого навчання – Л.В. Занкова і В.В. Давидова [7:46].

Система розвиваючого навчання ґрунтується на таких принципах:

- навчання на високому рівні труднощів;
- швидкий темп у вивченні програмового матеріалу;
- провідна роль теоретичних знань;
- усвідомлення учнями процесу учіння;
- цілеспрямована і систематична робота над розвитком усіх учнів, у тому числі і слабкіших.

Принцип навчання на високому рівні труднощів характеризується, на думку Л.В. Занкова, не тільки тим, що навчання перевищує "середню норму" труднощів, а насамперед тим, що розкриває духовні сили дитини, дає їм простір і напрям. Труднощі – це перепона. Згідно з принципом, зміст і методика навчання будується так, щоб викликати активну пізнавальну діяльність у процесі оволодіння навчальним матеріалом. Проблема полягає у пізнанні взаємозалежності явищ, їх внутрішніх зв'язків, у переосмисленні відомостей і створенні їх складної структури в свідомості учня.

Принцип швидкого темпу у вивченні програмового матеріалу передбачає відмову від тупцювання на місці, від одноманітного повторення пройденого матеріалу. При цьому найголовнішим є безперервне збагачення учнів все новими й новими знаннями, коли не тільки збагачується розум школяра різностороннім змістом, а й створюються сприятливі умови для глибокого осмислення інформації, яка пропонується.

Принцип провідної ролі теоретичних знань, які виступають могутнім засобом розвитку учнів і основою оволодіння вміннями і навичками.

Принцип усвідомлення учнями процесу уміння не збігається із загальноприйнятим принципом свідомості. Потрібно навчити учня усвідомлювати не тільки об'єкт діяльності – відомості, знання, уміння, а й процес оволодіння знаннями, власну діяльність, пізнавальні способи й операції.

Принцип цілеспрямованої і систематичної роботи над розвитком усіх учнів, у тому числі і найбільш слабких. Л.В. Занков пояснює це тим, що зазвичай на слабких учнів звалюється лавина тренувальних вправ. Згідно з традиційною методикою ця міра необхідна для подолання неуспішності учнів. Досвід Л.В. Занкова показав зворотне: перевантаження учнів, що не встигають, тренувальними вправами не сприяє їх розвитку, а навпаки, збільшує їхнє відставання. Для того, щоб слабкі учні успішно оволоділи знаннями, необхідно забезпечити зрушення у їхньому загальному розвитку. Це потребує особливої уваги до формування мотивів учіння.

У дидактичній системі Л.В. Занкова основною формою навчання залишається урок. У його підготовці беруть участь діти, але головну роль відіграє досвідчений учитель. Педагоги здебільшого заздалегідь повідомляють тему уроку, дають завдання підготувати до нього матеріал. На початку уроку клас сам пропонує план роботи. Одразу ж розпочинається обговорення, обмін думками.

Педагог звертається не тільки до інтелектуальної, а й до моральної сфери дитини, до її суб'єктивного досвіду. Кожне новоутворення молодшого школяра розглядається як результат взаємодії розуму, волі, почуття учнів, тобто як результат діяльності цілісної особистості. Тому їх формування і просуває розвиток особистості в цілому [3;10].

Запропонована Л.В. Занковим дидактична система виявилась ефективною для всіх етапів організації процесу навчання. Однак, незважаючи на її продуктивність у загальному розвитку учня, вона залишається до цього часу нереалізованою. У 60-70 роках були спроби впровадити її у масову шкільну практику, але вони не досягли успіху, бо вчителі виявилися не підготовленими до забезпечення нових програм відповідними педагогічними технологіями.

Як засвідчує практика, запропоновані Л.В. Занковим дидактичні принципи враховуються частково і поверхово. Глибинний зміст концепції для багатьох педагогів залишається нерозкритим.

Вихідне концептуальне положення розвиваючого навчання В.В. Давидова і Д.Б. Ельконіна формулюється так: основою такого навчання є зміст навчальних предметів. Навчальну діяльність учнів

передбачається будувати відповідно до способу викладу наукових знань, коли мислення учнів нагадує мислення вченого, який звертається до змістового абстрагування, узагальнення, теоретизування і под. [7;8].

В основі теоретичної свідомості і мислення людини, відзначає В.В. Давидов, лежить змістове узагальнення. Людина, яка аналізує певну систему предметів, що перебувають на стадії розвитку, може виявити генетичні витoki цієї системи, її суттєву основу. Виділення і фіксація цієї основи і є змістовим узагальненням даної системи. Опіраючись на це узагальнення, людина здатна мислено простежити погодження окремих і одиничних особливостей системи.

В основі розвиваючого навчання учнів (за В.В. Давидовим і Б.Д. Ельконіним) [7;8] лежить теорія формування навчальної діяльності і її суб'єкта в процесі засвоєння теоретичних знань шляхом виконання аналізу, планування і рефлексії. Тобто, мова йде не про засвоєння учнем знань і умінь взагалі, а саме про засвоєння, яке здійснюється у формі специфічної навчальної діяльності. У процесі її реалізації учень оволодіває теоретичними знаннями. Він йде від конкретного образу до формування абстрактного поняття. При цьому наступне теоретичне відтворення конкретного здійснюється зворотним шляхом – рухом думки від абстрактного до конкретного.

Набуття потреби в навчальній діяльності, відповідних мотивів сприяє зміцненню бажання вчитися. Саме бажання і уміння вчитися і характеризує молодшого школяра як суб'єкта навчальної діяльності.

Принциповою новизною концепцій навчання Л.В. Занкова, В.В. Давидова і Д.Б. Ельконіна є те, що в них уперше засвоєння і розвиток розглядаються не як два процеси (хоча і тісно пов'язані між собою, але різні за своїми джерелами, механізмами, закономірностями), а як дві взаємозумовлені сторони єдиного процесу зміни учня. Саме такий підхід створив реальну можливість переходу від традиційних моделей навчання до моделі навчання, яка забезпечує розвиток учня як суб'єкта учіння.

Отже, найважливішими чинниками особистісно-орієнтованого освітнього процесу є ті, що розвивають індивідуальність учня, створюють умови для його саморозвитку та самовираження.

Процес навчання, виховання та розвитку особистості складають основу єдиного педагогічного процесу, який у сучасній педагогічній науці прийнято називати педагогічною технологією формування особистості.

Джерела та література:

1. Алексеева Л. Г. Исследование речемыслительной креативности личности : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. психолог. наук : спец. : 19.00.01 "Психология" / Л. Г. Алексеева. – М., 1998. – 22 с.
2. Ананьев Б. Г. Формирование одаренности // Склонности и способности : сборник статей / под ред. В. Н. Мясищева. – Л. : Издательство Ленинградского университета, 1962. – С. 15 – 36.
3. Аносов И. П. Педагогічна антропология : навчальний посібник / Іван Павлович Аносов. – К. : Твім інтер, 2005. – 264 с.
4. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса (Методические основы) / Юрий Константинович Бабанский. – М. : Просвещение, 1982. – 192 с.
5. Выготский Л. С. Детская психология // Собрание сочинений : [в 6-ти т.] / под ред. Д. Б. Эльконина. – М. : Педагогика, 1984. – Т. 4. – 432 с.
6. Волощук І. Педагогічні суперечності розвитку творчих здібностей школярів / І. Волощук, В. Шепетько // Рідна школа. – 2004. – № 10. – С. 7 – 9.
7. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения : Опыт теоретического и экспериментального психологического исследования / Василий Васильевич Давыдов. – М. : Педагогика, 1986. – 240 с.
8. Эльконин Д. Б. Избранные педагогические труды / Даниил Борисович Эльконин / под ред. В. Давыдова, В. Зинченко. – М. : Педагогика, 1989. – 555 с.
9. Караман С. Технологія навчання української мови в гімназії (Методи і прийоми навчання української мови) / С. Караман // Українська література в загальноосвітній школі. – 2005. – № 3. – С. 25 – 28.
10. Пентилюк М. І. Особливості технології уроку мови / М. І. Пентилюк // Дивослово. – 1998. – № 4. – С. 16 – 18.